

Makale Geliş | Received: 14.01.2021
Makale Kabul | Accepted: 16.02.2021
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.860971

Eda TOK

Dr. Öğr. Üyesi. | Assist.Prof.Dr.

Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Düzce-TÜRKİYE
Düzce University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Düzce- TURKEY
ORCID: 0000-0002-9939-0154
edatok@duzce.edu.tr

Sebk-i Hindî Tesiri Bağlamında Mahvî Dîvânı'nda Karamsarlık

Öz

Sebk-i Hindî, Fars edebiyatı ve Hint sanat zevkinin senteziyle meydana gelmiş olup klasik Türk şiirinde XVII. yüzyıl ortalarında görülmeye başlamıştır. Klasik Türk edebiyatında kendine has nitelikler de gösteren bu üslup, XVII ve XVIII. yüzyıllarda Nefî, Fehîm-i Kadîm, Şehrî, İsmetî, Nailî, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Râsih, Nâbî, Arpaeminizâde Sâmi, Halepli Edîb ve Şeyh Galib gibi şairler üzerinde etkili olmuştur. XVII. yüzyıl şairlerinden Mahvî Ahmed Çelebi de Sebk-i Hindî'nin tesirinde kalan ve şiirlerinde bu üslubun dil ve muhteva özelliklerini belirgin bir biçimde kullanan şairlerden biridir. Mahvî'nin hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Kütahyalı olduğu anlaşılan şairin mesleğine dair bilgiler de mevcut değildir. Şairin bilinen tek eseri dîvânıdır. Mahvî'nin şiirlerinde, Sebk-i Hindî tesirindeki şairlerin eserlerinde çoğunlukla hâkim olan ve Sebk-i Hindî şiirinin ana temaları arasında yer alan ızdırıp ve karamsarlığın yoğun bir biçimde görülmesi dikkat çekmektedir. Sebk-i Hindî'yi benimseyen şairlerin şiirlerinde genellikle insanın dış dünyasından daha ziyade iç dünyasına yönelik söz konusudur. Şairler, dış dünyayı da kendi duygu ve hayallerini anlatmada kullanmıştır. Bu durum ızdırıp, elem, karamsarlık gibi ruh hâllerini Sebk-i Hindî şiirinin konularından biri hâline getirmiştir. Bu çalışmada da Mahvî'nin şiirlerinden seçilen örnek beyitlerle şairin şiirlerinde dikkat çekici boyutta yer alan karamsar ruh hâli gösterilmiştir. Mahvî'nin şiirlerinde talihsizliğini bildiren ifadelerin fazlalığı, şiirlerinin neredeyse tamamına hâkim olan düşkünlük ve ümitsizlik hâli, şairin olumsuzluk çağırıştıran "Mahvî" mahlasını tercih etmesi Sebk-i Hindî tesiri bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mahvî, Dîvân, Sebk-i Hindî, Karamsarlık.

Pessimism in Divan of Mahvi in the Context of Influence of Sebk-i Hindi

Abstract

Sebk-i Hindî, which came into existence by synthesis of Persian Literature and Indian aesthetic, started to appear in Classical Turkish Poetry by mid-17th-century. This style, which has its unique characteristics in Classical Turkish Literature, was influential on 17th- and 18th-century poets such as Nefî, Fehîm-i Kadîm, Şehrî, İsmetî, Nailî, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Râsih, Nâbî, Arpaeminizâde Sâmi, Halepli Edîb and Şeyh Galib. 17th-century poet Mahvi Ahmed Çelebi was also one of the poets who was influenced by Sebk-i Hindî and who used stylistic and thematic elements of this style in a distinct way in their poetry. Information about the life of Mahvi is quite limited. Moreover, information regarding the profession of the poet, known to be from Kütahya, is lacking. The only known work of the poet is his Divan. In Mahvi's poetry, the agony and pessimism, which is mostly dominant in the works of the poets under the influence of Sebk-i Hindî and which is one of the main themes of Sebk-i Hindî poetry, stands out with their intense appearance. Poets who adopted Sebk-i Hindi verged towards inner world of themselves instead of outer world in their poems. Poets used outer world as a means to express their emotions and imagination. This situation made states of mind like agony, sorrow, and pessimism one of the themes of Sebk-i Hindi poetry. In this work, pessimistic state of mind which is remarkable in poems by Mahvi is shown with a selection of example couplets from poet. Excessive usage of expressions that reveal misfortune in Mahvi's poems, states of impotence and despair which dominates almost all of Mahvi's poems, and his choice of pen name, "Mahvi" that connotes negation have been evaluated in the context of influence of Sebk-i Hindi.

Keywords: Mahvi, Divan, Sebk-i Hindi, Pessimism.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme sürecine girdiği, siyasi ve sosyal bakımdan çeşitli olumsuzlukların yaşandığı XVII. yüzyıl kültür ve sanat bakımından oldukça verimli bir dönemdir. Klasik Türk edebiyatı bu dönemde nazım ve nesir sahasında olgunlaşma dönemine girmiş, güçlü eserler meydana getirilmiştir. Bu dönemde nazım alanında Nefî, Şeyhülislam Bahâyî, Nâ’îlî-i Kadîm, Neşâtî, Nâbî gibi kendine has üslubu olan şairler yetişmiştir. XVII. yüzyılda dört edebî üsluptan bahsetmek mümkündür. Bu üslupları Bâkî’nin temsil ettiği şiir anlayışını devam ettiren şairler tarafından sürdürülen Klasik Üslup, bu dönemde etkisi görülmeye başlayan yabancı üslup olmakla birlikte Türk edebiyatında kendine has nitelikler de gösteren Sebk-i Hindî, Nâbî ile özdeşleşmiş olan Hîkemî Tarz ve daha sonraki dönemlerde gelişecek Mahallîleşme üslubuna da kaynaklık etmiş olan Mahallî Tarz olarak saymak mümkündür.

1. Sebk-i Hindî ve Karamsarlık

Sebk, sözlükte “bir şeyi eritmek, kalıba dökmek; kalıp, tarz ve üslup” anlamlarında geçmektedir. Bir edebî terim olarak ise sebk, “ibârenin tarz ve tertibi” anlamına gelmektedir (Bilkan, 2009: 253). Sebk-i Hindî¹ ise XVII ve XVIII. yüzyıllarda klasik Fars ve Türk şiirine hâkim olan yeni üslubun adlandırılmasında kullanılmış bir terimdir. Sebk-i Hindî İran, Türk ve Hint kültürlerinin etkisiyle meydana çıkmış ortak bir zevkin ürünüdür.

Sebk-i Hindî, klasik Türk şiirinde XVII. yüzyıl ortalarında görülmeye başlamış, XVII ve XVIII. yüzyıllarda Nefî, Fehîm-i Kadîm, Şehrî, İsmetî, Nailî, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Râsih, Nâbî, Arpaeminzâde Sâmî, Halepli Edîb ve Şeyh Galib gibi şairler üzerinde etkili olmuştur. Sebk-i Hindî’nin tesirinde kalan ve şiirlerinde bu üslubun özellikleri belirgin bir biçimde görülen şairlerden biri de Mahvî’dir.

Sebk-i Hindî şiirlerinde diğer üsluplar ile yazılmış şiirlere göre daha derin ve girift bir anlam söz konusudur. Bu anlam derinliği ve giriftliği çoğu zaman anlaşılması zor ifadelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu üslubu benimseyen şairlerin şiirlerinde insanın dış dünyasından daha ziyade iç dünyasına yönelme olduğu ve dış dünyayı da kendi duygu düşünce ve hayallerini anlatmada kullandıkları görülmektedir.² Bu durum ızdırıp, elem, karamsarlık gibi ruh hâllerini Sebk-i Hindî şiirinin konularından biri hâline getirmiştir. Bu temaların soyut olması ve insan ruhunu daha çok yansıtmaması, söz konusu üslubun tesirinde kalan şairler tarafından daha çok tercih edilmelerine yol açmıştır. Şiirlerde bu temaların işlenmesi, insan ruhunun derinliklerine inilmesi, muhayyilenin genişlemesi ve orijinal mazmunların ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

Sebk-i Hindî şairlerinin şiirlerinde özellikle gazellerde sürekli dile getirilen aşk acısı dışında ferdin başka acı ve ızdıraplarından da söz edilmektedir. Sebk-i Hindî şairleri ferdîleşen bir şiir dili oluşturmaya çalışmış, geleneksel biz dili yerine ben dilini kullanmaya başlamıştır. Ben dili, şiirde hayattaki bazı gerçek olayların şahsî duygularla yansıtılması, ferdî açıdan değerlendirilmesi, kişisel dünyadaki acı, ızdırıp ve çırpınışın anlatılması, hayattan şikâyet, karamsarlık ve bedbinlik gibi muhteva açısından bazı yenilik ve değişikliklere de sebep olmuştur (Babacan, 2012: 390-392). Sebk-i Hindî şairlerinin şiirlerinde divan şiirinin klasik çizgisini temsil eden şairlerinden farklı olarak

¹ Sebk-i Hindî ayrıntılı bilgi için bk.: Babacan, 2012; Mum, 2006; Toker, 1996.

² “Sebk-i Hindî şairleri, etraflarında olup biten her şeye dikkatli bir gözlemci olarak bakmış ve hemen her şeyde şiire taşınmaya elverişli malzeme aramışlardır. Onlar, bir yandan önceki edebî metinleri okuyarak geleneğin sağladığı imkânları tekrar tekrar elden geçirmiş, bir yandan da hayatın bizzat kendisinden şiire malzeme taşıyarak yeni imkânlar temin etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, başta tabiat olmak üzere, aile, cemiyet, devlet, ticaret, tarım, eğitim ve her çeşit meslek hayatı, şairlerin dikkat ve ilgilerini çekmeye başlamıştır. Aslında başından beri bütün bu alanlar daima şairlerin ilgisini çekmiştir. Fakat şairler, hiçbir dönemde bu alanlarla bu dönemdeki kadar fazla ilgilenmemiş, bu kadar çok malzemeyi şiire taşımamışlardır. Sebk-i Hindî’nin etkili olduğu dönemde, önceki dönemlerle karşılaştırıldığında şairlerin kendi duygu, düşünce ve hayallerini anlatmada çok daha geniş imkânlarla sahip oldukları görülmektedir. Onlara bu geniş imkânları sunan, bu yeni şiir malzemesidir.” (Mum, 2011: 47).

dikkati çeken aşırı bir biçimde içe kapanma, ruhsal bunalımlar ve bireyselleşme söz konusudur. Bu bireyselleşmede şairlerin içinde yaşadıkları dönemin olumsuz şartlarının ve Sebk-i Hindî’nin payı vardır (Demirel, 2006: 77). “Acı, ızdırıp ve çırpınıyla ben diline yönelen Hint üslubu şairleri hayattan şikâyet ve artan karamsarlıkla, bedbinliğe yönelen duygulara doğru giderler. Bu durumun ortaya çıkmasında, Nâilî’nin hayatında olduğu gibi, şahsen maruz kaldıkları itilmişlik, devlet yönetiminden uzaklaşma ve fiziki rahatsızlıklar da etkili olabilir.” (Babacan, 2012: 398).

Izdırıp, Hind üslubu şairlerinin belirgin bir özelliğidir. Nâilî’nin de tüm şiirlerinde işlediği bir konudur. Nâilî’nin şiirlerinde ızdırıp sadece bu üslubun bir gereği olarak değil, aynı zamanda onun hayatının bir yansıması olarak yer alır. Şairin zayıf ve hastalıklı kişiliği, meslek hayatında ilerleyememesini, hayatında çok acı çekmesi onun şiirlerinde felekten, devrinden şikâyet etmesine sebep olmuştur. Şair çektiği ızdırabı Hint üslubunun özelliğine de uyarak şiirlerinde işlemiştir. Nâilî Dîvânı acının, ızdırabın ve umutsuzluğun dile getirildiği beyitlerle doludur (İpekten, 2016: 72-73):

Şeb-i firâkda baht-ı siyâhımızdır hep
Eden bizi eser-i subhgâhda nevmîd

(Ayrılık gecesinde bizi sabah vaktinin işaretlerinden umutsuz bırakan hep kara bahtımızdır.)

Nâ-ümîd ol haste-i cân-der-gulûyum ki kazâ
Baht-ı bîmârı tabîb-i çâre-sâz eyler bana

(Canı boğazında öyle ümitsiz bir hastayım ki Kazâ-yi ilâhî hasta bahtı bana derman bulucu hekim eyledi.)

Şehrî de klasik Türk edebiyatında Fuzûlî’den sonra yetişen divan şairleri içinde ızdırabı sıkça terennüm eden Nâilî, Fehîm ve Neşâtî gibi şairlerden biri olarak kabul edilebilir. Şehrî’nin başta gazelleri olmak üzere, kaside ve musammatlarında bu tür bir ızdırabın havasını farklı boyutlarda hissetmek mümkündür. Şairi böylesine derin bir ızdırıp havasına götüren, zamandan, felekten ve ortamdan şikâyet etmesine sebebiyet veren birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerin bazıları şairin sosyal çevresinden, bazıları aile çevresinden ve bazıları da temsilcisi olmaya çalıştığı edebî üsluptan kaynaklanmaktadır. Şairin içinde yaşadığı dönemde bizzat şahit olduğu, devletin ve toplumun hemen her kesiminde kendisini hissettirmeye başlayan sosyal hayattaki çözülme ve çürüme, ekonomik ve askerî alanlardaki kötü gidiş şair üzerinde etkili olmuştur. Oğlunun ölümü, evinin soyulması ve rahat ve huzur içinde bir hayat sürebileceği imkânlardan yoksun olması gibi hususlar, içinde bulunduğu sosyal çevresinden kaynaklanmıştır. Şehrî’nin kişiliğini etkileyen üçüncü ve son husus, dönemin çoğu şairi gibi Şehrî’yi de etkisi altına alan ve temel konularından biri ızdırıp olan Sebk-i Hindî’dir. Bütün bu olumsuz gelişmeler veya durumlar bir araya geldiğinde ortaya pesimist bir insan ruhunu yansıtan tablo çıkmaktadır (Demirel, 2017: 6-7).

Şehrî’nin şiirleri incelendiğinde de zamandan şikâyet ettiği, ızdırabın yansıtıldığı çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür:

Kadrümüz Şehrî n’ola fehm eylemezse rûzgâr
Biz gelince dehre oldı dîde-i iz’ânı kûr (Demirel, 2017: 79)

(Şehrî, zaman bizim kıymetimizi bilmezse buna şaşılır mı? Biz dünyaya gelince dünyanın anlayış gözü kör oldu.)

Kıscası toplum hayatındaki bozukluk, oğlunun ölümü, evinin soyulması ve Sebk-i Hindî’nin önemli temalarından biri olan ızdırıp ve karamsarlığın bir araya gelmesi Şehrî’nin edebî kişiliğinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Sebk-i Hindî’nin temsilcilerinden olan Nâilî ve

Şehri’nin şiirlerinde ızdırıp temasının yoğun olmasında üslubun özelliğinin yanı sıra yaşamlarının da tesiri olduğunu söylemek mümkündür.

2. Mahvî’nin Şiirlerinde Karamsarlık

XVII. yüzyıl şairlerinden Mahvî Ahmed Çelebi’nin hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Kütahyalı olduğu anlaşılan şairin mesleğine dair bilgiler de mevcut değildir. Aypay’a göre Mahvî’nin geçimini kâtiplikle sağladığı ihtimali kuvvetlidir (Aypay, 1998: 227-228). Mahvî Ahmed Çelebi’nin mesleğine ilişkin bilgiler kâtiplikle geçimini sağlamış olabileceği yönündeki tahminlerden öteye gidememektedir.

Şairin ölüm tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda iki farklı bilgi vardır. Safâyî şairin ölümünü 1089/1678-79 olarak bildirmektedir (Çapan, 2005: 477). Şeyhî, şairin 1055 yılında vefat ettiğini bildirirken (Özcan, 1989: 177), İsmail Belîğ, “*Bin elli beş senesinde mahv-i vücûd eyledi.*” ifadesini kullanarak şairin ölüm tarihini 1055/1645-46 olarak vermektedir (Abdulkadiroğlu, 1985: 484). Mahvî’nin bilinen tek eseri dîvândır. Mahvî’nin dîvânında 2 kaside, 1 mesnevi, 1 terkîb-i bend, 1 tercî-i bend, 129 gazel, 4 müfred bulunmaktadır (Tok, 2020).

Mahvî’nin şiirleri dil ve muhteva bakımından incelendiğinde dönemde etkili olan Sebk-i Hindî’den etkilendiği ve üslubun özelliklerini şiirlerine yansıttığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda Mahvî’nin şiirlerinde Örfî-i Şîrâzî (öl. 1591), Feyzî-i Hindî (öl.1595), Hâkânî-i Şîrvânî (öl.1199), Muhteşem-i Kâşânî (öl. 1588), Selmân-ı Sâvecî (öl.1376), Kemâleddîn-i İsfahânî (öl. 1240?), Nef’î (öl. 1635) isimlerini anması onlardan etkilendiğine de işaret etmektedir. Şairin şiirlerinden hareketle çağdaşları Nâilî, Neşâtî, Fehîm-i Kadîm ve bilhassa Şehri’den etkilendiği de anlaşılmaktadır. Mahvî’nin dili gerek yaşadığı dönemin etkisi gerekse Sebk-i Hindî’nin tesiri altında kalmasından dolayı genel itibarıyla ağırdır. Mahvî’nin şiirlerinde özellikle soyut ve somut kelimelerin birleştirilmesiyle elde edilen, üç-dört unsurdan oluşan uzun tamlamalara sıkça tesadüf edilmektedir. Mahvî’nin şiirlerinde Sebk-i Hindî’nin belirgin özelliklerinden biri olan yeni hayaller bulma, hayallere derinlik kazandırma çabasında olduğu da zaman zaman görülmektedir. Şairin şiirlerinde aşırıya kaçan mübalağa örneklerinin çokça bulunması da yine dikkat çeken özellikler arasındadır (Tok, 2020).

Sebk-i Hindî şiirinde ön plana çıkan temalardan olan ızdırıp Mahvî’nin şiirlerinde de yoğun bir biçimde görülmektedir. Şairin, şiirlerinde *gam*, *derd*, *ah*, *dâğ*, *nâle*, *mihnet*, *giry*, *nâ-ümidî*, *nâ-murâd*, *nâ-kâm*, *baht-ı dîn*, *bî-huzûr*, *bî-çâre*, *baht-ı sıyâh*, *kan ağlamak* gibi olumsuzluk ifadelerini sıklıkla kullandığı ve ızdırabı ön planda tuttuğu görülmektedir. Bu bağlamda şairin şiirlerinden seçilen örnek beyitlerle dikkat çeken boyuttaki karamsar ruh hâli gösterilmeye çalışılacaktır.

Mahvî’nin mahlas tercihi söz konusu karamsar ruh hâli bağlamında dikkat çekicidir. Bilindiği üzere divan şairlerinin şiirlerinde kullandıkları takma adlara “mahlas” denilmektedir. Şairler, şiirlerinde esas adı yerine daha ziyade şiirlerinde kendileri tarafından seçilen veya üstatları tarafından verilen bu mahlası kullanırlar.

Akün, mahlaslara hâkim olan zihniyet ve imajların çok daha iyi anlaşılması için mahlasları bazı kategoriler içinde değerlendirir. Bunlar:

Psikolojik bir tutum ve vasfı aksettirenler hemen dikkati çeker: Fevrî, Huzûrî, Hürremî, Gamî, Neşâtî, Mâtemî, Sürûrî, Figânî, Şevkî, Hüznî, Safâyî, Nâlişi, Sükûnî, Zârî...

Kazanılmış bir meziyeti, itiyat hâline gelmiş bir davranışı bildirenler en sevilmiş, en tercih edilmiş mahlaslardandır: Azmî, Cezmî, Merâmî, Murâdî, Bezmî, Mahremî, Refikî, Hemdemî, Ülfetî, Ünsî, Niyâzî, Edâyî, Duâyî, Hamdî, Şükri, Rızâî, Sâcidî, Zikri, Sücüdî, Abdî, Mutî, Kabûlî, Rağbetî, Gayretî, Va’dî, Ümidî...

Bir grup mahlasta ise üstünlük iddiası vardır: Ulvî, İzzetî, Bülendî, Re’fetî, Rif’atî, Refî, Kebîrî, Hâkânî, Hüsrevî, Ferîdî, Arşî, Evcî...

Bir kısım şair de kendilerine cennete liyakat, ilâhî makama yakınlık nisbet eden mahlaslara yönelmiştir: Adnî, Firdevsî, Bihiştî, Huldî, Kevserî, Riyâzî, Hüdâyî, İlâhî, Ledünnî, Kurbî, Yakînî...

Bazı şairler tabiattan alınma şairane mahlaslar taşımak isterler: Bahrî, Mevcî, Âbî, Revânî, Gülâbî, Deştî, Fezâyî, Âfitâbî, Şemsî, Mihrî, Hâverî, Necmî, Ahterî, Hilâlî, Bedrî, Âteşî, Berkî, Ra’dî, Nehârî, Şâmî, Bahârî, Hazânî, Nesîmî, Sabâyî, Andelîbî, Kebûterî, Nebâtî, Nergisî...

Öte yandan mahviyet, kendini hor görme, bir düşkünlük hâli, bir hayat ârzası veya talihsizlik bildiren mahlaslara da talip olunmuştur: Gubârî, Tûrâbî, Hâkî, Zaîfî, Za’fî, Sâilî, Fakîrî, Gedâyî, Garîbî, Cüdâyî, Fırâkî, Hicrî, Esîrî, Nahîfî, Nizârî, Aczî, Mahvî, Helâkî, Cevrî, Cefâyî, Fânî, Fenâî, Günâhî, Övrî...

Bazı mahlaslar ise bir kavram etrafında bir daire halinde toplanır: Bedîî, Beyânî, Fasîhî, Fehmî, Fikrî, Kelâmî, Lafzî, Lisânî, Güftî, Levhî, Makâlî, Nutkî, Meâlî, İlmî, Fennî, Fünûnî...

İntisap edilen bir şahsiyetten veya babanın meslek ve pâyesinden gelen mahlaslar da vardır: Askerî, Buhârî, Ca’ferî, Destârî, Gülşenî, Mekkî, Mîrî, Muîdî...

Bazı şairlerin mahlasları doğrudan doğruya meslekleriyle hüner sahibi oldukları iş ve sanatlardan alınmıştır: Kâtîbî, Nişânî, Harîrî, Kandî, Muammâyî, Nakşî, Nigârî, Na’tî, Şehdî, Huffî...

Mûsikişinaslar: Nâyî, Makâmî, Negamî...

Tabipler: Şifâî, Tabîbî, Tırâşî (cerrah).

Bazı mahlaslarda şair zevke düşkünlüğü ilân eder: Keyfî, Meşrebî, Rindî, Mezâkî, Aysî, İşretî, Mestî, Nûşî, Sabûhî, Sâgarî... (Akün, 1994: 395).

Bu bağlamda Mahvî’nin de mahviyet, kendini hor görme, bir düşkünlük hâli ve talihsizlik ifade eden mahlaslardan birine talip olduğu görülmektedir.

Mahlaslar, şairin mizacını ve psikolojik konumunu ele veren önemli ipuçları olarak (İsen, 1997: 195) düşünüldüğünde de Mahvî’nin şiirlerinde talihsizliğini bildiren ifadelerin fazlalığı, şiirlerinde genel olarak hâkim olan düşkünlük ve ümitsizlik hâli şairin, olumsuzluk çağrıştıran “Mahvî” mahlasını tercihinde psikolojik konumunun etkili olduğuna işaret etmektedir. Şiirlerinde yoğun bir biçimde karamsar ruh hâlini sergileyen şair, yansıtmak istediği bu olumsuz duyguları da “Mahvî” kelimesinin mahvolmak, harap olmak, yok olmak gibi anlamlarından da istifade ederek daha güçlü bir şekilde verebilmektedir. Mahvî aşağıdaki mahlas beyitlerinde talihsiz olduğundan, yine bahtının kara olduğundan yakınmakta ve arzularının gerçekleşmediğini ifade etmektedir:

*Mahvî felekden eylemediim iltimâs-ı kâim
Bilmem niçün bu denlü beni bî-huzûr ider (G.46/5)³*

(Mahvî, felekten arzumu yerine getirmesi için ricada bulunmadığım hâlde neden beni bu kadar huzursuz eder bilmem.)

*Mahvî esîr-i dil-ber-i bî-mibr ider bizî
Dil-düşmenî-i kevkeb-i bahr-ı sıyâbumuz (G.54/5)*

(Mahvî, kara bahtımızın yıldızının gönle düşmanlık etmesi bizi merhametsiz sevgilinin esiri eder.)

³ Örnek verilen beyitler için bk. Tok, 2020.

*Berk-i nıgehüñ ‘âleme ger sâye salarsa
Mahvî gibi dünyâyı perişân-nıgeh eyler* (G. 37/5)

(Eğer bakışının şimşegi âlemi gölgelendirirse, dünyayı Mahvî gibi perişan bakışlı eder.)

*Kerem-i baht-ı dúnile Mahvî
Olma gamdan balâs u çek kederi* (G.121/9)

(Mahvî, alçak talihin cömertliğiyle dertten kurtulma ve gamı çek.)

*Bulur Mahvî nigâhunla tesellî
Meger mâni’ ola baht-ı siyâhı* (G.118/7)

(Kara bahtı engel olmazsa Mahvî bakışınla teselli bulur.)

Izdırap içinde olduğunu, ah çektiğini Hz. Yusuf’a yaptığı telmihle ifade eden şair, bu durumdan kurtulma kaygısı taşımamaktadır:

*Bizüz ol Yûsuf-ı bî-kayd-ı gam-ı delv ü resen
Dest-ıñr oldı kad-i zemzeme-i âh bize* (G.116/4)

(Biz, o ip ve kova derdinden kurtulmuş olan Yusuf’uz. Bize ah nağmesinin boyu yardımcı oldu.)

*Seng-i kazâya âyinemüz âşinâ iken
H’ân-ı belâya şevk ile mihmân olan bizüz* (G.55/4)

(Aynamız kaza taşına tanıdıkken biz bela sofrasına şevkle misafir olunuz.)

Mahvî, talihsiz olduğunu ifade etmek için “baht-ı siyâh” ifadesine (K. 1/12; G. 98/1, 118/7) şürlerinde vurgu yapmış, aşağıdaki beyitte kara bahtının yıldızının gönül işlerini de olumsuz etkilediğini belirtmek için gönlüne düşmanlık ettiği ifade etmiştir:

*Mahvî esîr-i dil-ber-i bî-mıhr ider bizî
Dil-düşmenî-i kevkeb-i baht-ı siyâhumuz* (G.54/5)

(Mahvî, kara bahtımızın yıldızının gönle düşmanlık etmesi bizi merhametsiz sevgilinin esiri eder.)

Şair başka bir beyitte ise kendisinin sert mizaçlı olmasına sebep olarak yine kara bahtını işaret etmektedir:

*Mahvî esîr-i gamze-i şûbun degül midür
Baht-ı siyâhı böyle seni tünd-hû ider* (G.38/5)

(Mahvî, sevgilinin yan bakışının esiri değil midir ki kara bahtı seni böyle huysuz eder.)

Şair bahtının kendisine sürekli gam çektirdiğini, dert hazinesi olduğunu ve sefanın ne olduğunu bilmediğini; gönül derdinin yüz parça olmuş olan sinesinden bile anlaşılabilirliğini dile getirmektedir:

Şâd olmaq için baht bizî gam çeker egler
Ümmîd-i tarabdan da yine biz gilemendüz (G.53/4)

(Baht, mutlu olmak için bize gam çektirir. Biz yine sevinç ümidinden de şikâyetçiyiz.)

Esîr-i gamze-i şühem rebâ nedir bilmem
Hazîne-i gam u derdem safâ nedir bilmem (G.82/1)

(Sevgilinin yan bakışının esiriyim, kurtuluş nedir bilmem. Dert ve keder hazinesiyim, zevk nedir bilmem.)

İtmedüm gayra şikâyet nice bir nâz yeter
Bilinür derd-i dilüm sîne-i sad-çâkûmden (G.95/4)

(Yeter, daha ne kadar naz edeceksin? Başkasına şikâyet etmedim, gönül derdim yüz parça olmuş göğsümden anlaşılır.)

Gönlü gam ve kederin yakıcılığından adeta ateşhaneye dönen ve sabahlara kadar ah edip gözyaşı döken şair, gözyaşındaki hâli bile ne kıvılcımda ne de kezzap denizinde görmediğini söyleyerek mübalağa yapmıştır:

Âteşgede-i dil olah merhale-i gam
Zevk-i gama rubsatımı virür kâfile-i gam (G.77/1)

(Ateşhane gibi olan gönülde dert konak olduğundan beri gam kafilesi dert zevki için bana izin verir.)

Giryê-i dem-be-dem-i reşkile Mahvî dem-i subh
Dizêrüm âh gibi tâze nihâl üstine gül (G.76/5)

(Mahvî, sürekli ağlayarak sabah vakti taze fidan üstüne gül gibi ah dizerim.)

Elmâs-ı sirişkûmde olan hâleti Mahvî
Ne şu'lede ne lücce-i tîz-âbda gördüm (G.78/7)

(Mahvî, elmas gibi olan gözyaşımın hâlini ne alevde ne kezzap ummanında gördüm.)

Şairin dîvânında yer alan iki gazelinin redifi “-ı gam (G.77), -yî gam (G. 79)” şeklindedir. Şiirlerinde genel itibarıyla görülebilen dertli, gamlı ruh hâli bu gazelerde daha yoğun bir biçimde hissedilmektedir. Şair, aşağıdaki beyitte muradına erememiş gönlünün saf kokusundan zevk olsa o an tenindeki her kılın gama, derde hamile kalacağını söylemiş, mübalağa yaparak esasında karamsar ruh hâlini yansıtmıştır:

Bir neşve ala bû-yı safâdan dil-i nâ-kâm
Her mû-yı tenüm ol dem olur hâmile-i gam (G.77/4)

(Arzusuna ulaşamamış gönül mutluluk kokusundan bir zevk olsa o an tenimdeki her kıl derde hamile olur.)

Şair, o denli perişan bir hâldedir ki hâlini anlatmaya kalkışsa akli deli eder; ayrılık derdini anlatmaya kalkışsa âlemi hasta eder:

'Aklı mecnûn eylerüm hâl-i perîşânım disem
'Âlemi bîmâr iderdüm derd-i bicrânım disem (G.85/1)

(Perişan hâlimi söylesem akli deli ederim. Ayrılık derdimi söylesem âlemi hasta ederim.)
Şair, yine o denli acı çekmektedir ki ağlamaktan gözlerinden kanlı gözyaşı gelmekte öyle ki adeta ciğer parçasını kirpiğine süs etmektedir:

Çeşmüm yaşını ağlamadan kan iderüm ben
Laht-ı cigerüm zînet-i müjgân iderüm ben (G. 103/1)

(Ben ağlamaktan gözyaşımı kan ederim. Ciğer parçamı kirpiğimin süsü yaparım.)
Şair, başka bir beytinde ise yanlışlıkla arzu kadehinden içecek olsa kıyamete dek gözlerinden kan geleceğini dile getirerek yine karamsar ruh hâlini yansıtmıştır:

Tâ başre degin kan getirür dâdelerümden
Nûş itsem eger sehle ben câm-ı temennâ (G. 5/2)

(Eğer ben yanlışlıkla istek kadehinden içsem ta kıyamete kadar gözlerimden kan getirir.)
Şair ne kadar kan ağlasa da sevgilinin yaş dolu gözlerine merhamet etmeyeceğini düşünmektedir:

Eger kan ağlasan Mahvî terahbum
İder mi dâde-i giryâna ol şûb (G.17/5)

(Mahvî, eğer kan ağlasan o güzel sevgili ağlayan, yaşlı göze merhamet eder mi?)

Bir insanı diğerlerinden ayıran özelliklerden biri ümidinin olmasıdır. Ümit ve hayal birbiriyle bağlantılı olup özellikle kişinin hayallerinin yıkılmasıyla ümitlerinin de zayıfladığı, azaldığı veya yok olduğu görülür. Sanatçılar da hayalleri ve ümitleriyle diğerlerinden farklı bir yere sahiptir. Sanatçılar, son derece hassas ve kırılğan olduklarından eserlerinde ümit-ümitsizlik çatışmasını çokça yaşarlar (Ulucan, 2019: 83-84). Mahvî'nin şiirlerinde gerek sanatçı hassasiyetinden gerekse Sebk-i Hindî'nin temalarından biri olması bakımından ümitsizlik de dikkat çeken karamsar ruh hâllerinden biridir. Şair zaman zaman ümitsizlik içerisinde olduğunu dile getirmekte olup aşağıdaki beyitte ümitsizliğin istilasıyla güçsüz düştüğünü söylemiştir:

Şöyle bâ-tâb ütdi istîlâ-yı nevmîdî beni
Pâyuma nûr-ı nigâbum mevce-i gird-âb olur (G. 30/3)

(Beni ümitsizlik istilası o kadar güçsüz etti ki bakışımın feri dahi ayağıma/takatime girdap dalgası olur.)

Bir başka beyitte ise tenindeki her bir kılın kandil olsa yine de ümit evinin bir an bile aydınlanmayacağını söyleyerek aşırı ümitsiz olduğunu ifade etmektedir:

Hâne-i ümmîdüm olmaz bir nefes rûşen benim
Olsa her mû ger tenümde bir çerâg-ı ârzû (G.104/2)

(Tenimdeki her kıl bir arzu kandili olsa benim ümit evim bir an aydınlanmaz.)
Mahvî dertsiz, gamsız, ızdırapsız rahat olamayacağını aşağıdaki beyitte dile getirmiştir:

Mahvî gibi ârâm idemem olmasa derdüm
Destüm ideli çâk-ı giribânile ülfet (G.12/6)

(Elim yaka yırtmakla dostluk ettiğinden beri derdim olmasa Mahvî gibi rahat edemem.)

Sonuç

XVII. yüzyıl şairlerinden Mahvî Ahmed Çelebi’nin şiirleri değerlendirildiğinde Sebk-i Hindî’den oldukça etkilendiği görülmektedir. Mahvî’nin şiirlerinde özellikle soyut ve somut kelimelerin birleştirilmesiyle elde edilen, üç-dört unsurdan oluşan uzun ve girift tamlamalara sıkça tesadüf edilmektedir. Mahvî’nin şiirlerinde bu üslubun belirgin özelliklerinden biri olan yeni hayaller bulma, hayallere derinlik kazandırma çabası da zaman zaman görülmektedir. Şairin şiirlerinde aşırıya kaçan mübalağa örneklerinin çokça bulunması yine şiirlerinin dikkat çeken özellikleri arasındadır.

Mahvî’nin şiirlerinde gam, elem, ızdırap, karamsarlık konularının yoğun bir biçimde işlendiği görülmektedir. ızdırap, Hint üslubu şairlerinin belirgin özelliklerinden olup çağdaşı olan ve bu üslubun temsilcileri arasında kabul edilen Nâilî ve Şehrî gibi şairlerin de şiirlerinde işlediği bir konudur. Nâilî ve Şehrî’nin şiirlerinde ızdırap temasını yoğun işlemelerinde Hind üslubunun özelliği olmasının yanı sıra hayatlarında çok acı çekmiş olmaları da etkili olmuştur. Mahvî de şiirlerinde *gam*, *derd*, *ah*, *dâg*, *nâle*, *mihnet*, *giry*, *nâ-ümmîdî*, *nâ-murâd*, *nâ-kâm*, *baht-ı dún*, *bî-buzûr*, *bî-çâre*, *baht-ı siyâh*, *kan ağlamak* gibi olumsuzluk ifadelerini sıklıkla kullanarak ümitsiz ve karamsar bir ruh hâlini ön planda tutmaktadır. Şairin şiirlerinde talihsizliğini bildiren ifadelerin fazlalığı, şiirlerinde genel olarak hâkim olan düşkünlük ve ümitsizlik hâli şairin, olumsuzluk çağrıştıran “Mahvî” mahlasını tercihinde de psikolojik konumunun etkili olduğuna işaret etmektedir. Ancak şairin hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlı olduğu için şairin şiirlerine yansıttığı bu karamsar, ümitsiz ruh hâlinde yaşamının tesirinin hangi düzeyde etkili olduğunu söylemek güçtür. Şairin şiirlerine yansıyan bu karamsar ruh hâline sebep olanın yaşadığı hayatın şartları olup olmadığı bilinmemekle beraber bu temayı yoğun bir biçimde işlemesinin benimsediği Sebk-i Hindî’den kaynaklandığı kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim (1985). *İsmail Belîğ, Nubbetü’l-âsâr Li-Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.

AKÜN, Ömer Faruk (1994). “Divan Edebiyatı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, ss. 389-427, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

AYPAY, İrfan (1998). “Mahvî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divançesi”, *Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I*, ss. 226-253, Kütahya.

BABACAN, İsrail (2012). *Klâsik Türk Şiirinin Son Babarı, Sebk-i Hindî (Hint Üslubu)*, Ankara: Akçağ Yayınları.

BİLKAN, Ali Fuat (2009). “Sebk-i Hindî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, ss. 253-255, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÇAPAN, Pervin (2005). *Mustafa Safayi Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nubbetü’l-âsâr Min Fevâ’idi’l-Eş’âr)*, Ankara: AKM Yayınları.

DEMİREL, Şener (2006). “17. Yüzyıl Sebk-i Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm’in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 1-Sözde ve Anlamda Farklılaşma, Sebk-i Hindî, 29 Nisan 2005 Bildiriler*, haz. Hatice Aynur, Müjgan Çakır ve Hanife Koncu, ss. 34-88, İstanbul: Turkuaz Yayınları.

DEMİREL, Şener (2017). “Şehrî Dîvânı”, Erişim Tarihi: 10.10.2020, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56340,sehri-divanipdf.pdf?0>).

İPEKTEN, Halûk (2016). *Nâilî Hayatı-Sanatı-Eserleri-Bazı Şiirlerinin Açıklaması*, Ankara: Akçağ Yayınları.

İSEN, Mustafa (1997). “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, ss. 195-208, Ankara: Akçağ Yayınları.

MUM, Cafer (2006). “Sebk-i Hindî”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 2, ss. 369-392, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

MUM, Cafer (2011). *Divan Şiirinde Bercestele Beyitler*, Malatya: Mengüceli Yayınları.

ÖZCAN, Abdülkadir (1989). *Şeybî Mehmed Efendi, Vakâyi’ül-Fuzalâ*, Cilt 1, İstanbul: Çağrı Yayınları.

TOK, Eda (2020). *Kütahyalı Mahvî Dîvânı*, İstanbul: Kesit Yayınları.

TOKER, Halil (1996). “Sebk-i Hindî (Hind Üslubu)”, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 2, ss. 141-150.

ULUCAN, Mehmet (2019). *Geleneksel ve Özgün Taraflarıyla Fuzûlî ve Şiiri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.